

بسم الله الرحمن الرحيم

همه می مباحث

صرف و نحو کاربردی

از مقدماتی تا پیشرفته

تالیف  
دکتر لیلا حسینی

## همه مباحث صرف و نحو کاربردی

|             |   |                 |
|-------------|---|-----------------|
| تالیف       | : | دکتر لیلا حسینی |
| ناشر        | : | پردازش          |
| چاپ اول     | : | ۱۴۰۰            |
| تعداد       | : | ۱۰۰             |
| حروفچینی    | : | پردازش          |
| لیتوگرافی   | : | پردازش          |
| چاپ و صحافی | : | پردازش          |
| قیمت        | : | ۱۰۰.۰۰۰ تومان   |

حق چاپ محفوظ و متعلق به نشر پردازش است.

|                     |   |                                                                |
|---------------------|---|----------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | : | حسینی، لیلا، ۱۳۵۷ تیر -                                        |
| عنوان و نام پدیدآور | : | همه مباحث صرف و نحو: از مقدماتی تا پیشرفته / تالیف لیلا حسینی. |
| مشخصات نشر          | : | تهران: نشر پردازش، ۱۳۹۹.                                       |
| مشخصات ظاهری        | : | ۲۰۰ ص.                                                         |
| شابک                | : | ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۳۷-۶۱-۰                                              |
| وضعیت فهرست نویسی   | : | فیپا                                                           |
| موضوع               | : | زبان عربی -- صرف و نحو -- راهنمای آموزشی                       |
| موضوع               | : | Arabic language -- Morphosyntax -- Study and teaching          |
| موضوع               | : | زبان عربی -- صرف و نحو -- مسائل، تمرین‌ها و غیره               |
| موضوع               | : | Arabic language -- Morphosyntax -- Problems, exercises, etc    |
| رده بندی کنگره      | : | PJ۶۱۴۱                                                         |
| رده بندی دیویی      | : | ۷۵۰۷/۴۹۲                                                       |
| شماره کتابشناسی ملی | : | ۷۳۲۸۲۶۱                                                        |

## نشر پردازش

تهران: میدان انقلاب، خیابان فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، روبه‌روی اداره پست، پلاک ۱۳۲ و ۱۳۰ ساختمان پردازش

تلفن : ۶۶۴۰۷۴۰۸ صد خط ۶۶۹۷۵۵۶۱-۷ دورنگار: ۶۶۴۰۷۴۰۸

[www.Pardazesh.org](http://www.Pardazesh.org)

[www.Pardazeshpub.com](http://www.Pardazeshpub.com)

سایت برتر کشور در چهارمین و پنجمین همایش ملی تجارت الکترونیک

|    |       |                                        |
|----|-------|----------------------------------------|
| ۷  | ..... | مقدمه                                  |
| ۹  | ..... | بخش اول: صرف                           |
| ۹  | ..... | فصل اول: فعل                           |
| ۹  | ..... | تعزیف علم صرف                          |
| ۱۲ | ..... | وزن                                    |
| ۱۳ | ..... | فعل                                    |
| ۱۴ | ..... | لازم و متعدی                           |
| ۱۵ | ..... | معلوم و مجهول                          |
| ۱۷ | ..... | اشتقاق اقسام فعل                       |
| ۱۷ | ..... | تقسیم فعل از نظر زمان                  |
| ۱۸ | ..... | تقسیم‌بندی صیغه‌های فعل                |
| ۱۹ | ..... | ماضی معلوم                             |
| ۲۱ | ..... | مضارع معلوم                            |
| ۲۲ | ..... | ابواب ثلاثی مجرد                       |
| ۲۲ | ..... | امر                                    |
| ۲۵ | ..... | مجهول‌ها                               |
| ۲۵ | ..... | ماضی مجهول (ثلاثی مجرد)                |
| ۲۶ | ..... | مضارع مجهول (ثلاثی مجرد)               |
| ۲۷ | ..... | امر مجهول (ثلاثی مجرد)                 |
| ۳۰ | ..... | تقسیم کلمه (معتل، مهموز، مضاعف و سالم) |
| ۳۲ | ..... | ادغام، اعلال، تخفیف همزه               |
| ۳۲ | ..... | ادغام                                  |
| ۳۳ | ..... | قواعد ادغام                            |
| ۳۵ | ..... | اعلال                                  |
| ۳۶ | ..... | قواعد عمومی اعلال                      |
| ۳۹ | ..... | فعل مثال                               |
| ۳۹ | ..... | فعل أجوف                               |
| ۴۰ | ..... | فعل ناقص                               |
| ۴۲ | ..... | فعل لقیف                               |
| ۴۲ | ..... | مهموز                                  |
| ۴۲ | ..... | قواعد تخفیف همزه                       |
| ۴۴ | ..... | ویژگی‌های خاص افعال                    |
| ۴۵ | ..... | فعل حال و استقبال                      |
| ۴۵ | ..... | مضارع استفهامی                         |
| ۴۵ | ..... | مضارع منفی                             |
| ۴۵ | ..... | مضارع مجزوم                            |
| ۴۸ | ..... | مضارع منصوب                            |
| ۵۰ | ..... | مضارع مؤکد                             |
| ۵۱ | ..... | فعل ثلاثی مزید                         |
| ۵۱ | ..... | اوزان باب‌های پرکاربرد                 |
| ۵۲ | ..... | ضمائر و قواعد در ثلاثی مزید            |
| ۵۲ | ..... | باب افعال                              |
| ۵۴ | ..... | باب تفعیل                              |
| ۵۵ | ..... | باب مفاعله                             |
| ۵۵ | ..... | باب إفتعال                             |
| ۵۶ | ..... | باب إنفعال                             |
| ۵۷ | ..... | باب تفعّل                              |
| ۵۸ | ..... | باب تفاعل                              |
| ۵۸ | ..... | باب إفعالی                             |
| ۵۸ | ..... | باب إستفعال                            |
| ۵۹ | ..... | باب إفعیلال                            |
| ۶۰ | ..... | فعل رباعی                              |
| ۶۰ | ..... | رباعی مجرد                             |
| ۶۰ | ..... | رباعی مزید                             |
| ۶۰ | ..... | ابواب رباعی مزید                       |
| ۶۱ | ..... | فعل منحوت                              |
| ۶۲ | ..... | بخش اول: صرف                           |
| ۶۲ | ..... | فصل دوم: اسم                           |

|     |                                                |
|-----|------------------------------------------------|
| ۶۲  | کلمه در زبان                                   |
| ۶۲  | ساختمان اسم (از نظر حروف اصلی و زائد)          |
| ۶۳  | اوزان ثلاثی مجرد                               |
| ۶۴  | وزن‌های رباعی مجرد                             |
| ۶۴  | وزن‌های خماسی مجرد                             |
| ۶۵  | تقسیمات اسم                                    |
| ۶۵  | تقسیم اسم از نظر جنس                           |
| ۶۵  | تقسیم اسم از نظر عدد                           |
| ۶۶  | اسم معرب                                       |
| ۶۶  | معرفه و نکره                                   |
| ۶۹  | قواعد اعلال مخصوص به اسم                       |
| ۷۱  | مصدر و غیرمصدر                                 |
| ۷۱  | مصدر اصلی                                      |
| ۷۱  | مصدر میمی                                      |
| ۷۲  | مصدر صناعی                                     |
| ۷۲  | مصدر مجهول                                     |
| ۷۲  | مصدر مَرَّة                                    |
| ۷۲  | مصدر هیئت                                      |
| ۷۳  | اسم مصدر                                       |
| ۷۴  | جامد و مشتق                                    |
| ۷۴  | اسم‌های مشتق                                   |
| ۷۴  | اسم فاعل                                       |
| ۷۵  | اسم مفعول                                      |
| ۷۶  | صفت مشبیه                                      |
| ۷۷  | اسم مبالغه                                     |
| ۷۹  | اسم تفضیل                                      |
| ۸۰  | اسم مکان و زمان                                |
| ۸۱  | اسم آلت                                        |
| ۸۲  | جامد و مشتق، موصوف و صفت                       |
| ۸۳  | مذکر و مؤنث                                    |
| ۸۳  | اقسام مؤنث                                     |
| ۸۴  | مؤنث معنوی                                     |
| ۸۶  | تساوی تذکیر و تانیث                            |
| ۸۶  | اسناد فعل به مؤنث                              |
| ۸۶  | اسناد فعل به جمع مذکر سالم                     |
| ۸۶  | اسناد فعل به جمع مؤنث سالم، جمع مکسر و اسم جمع |
| ۸۶  | اسناد فعل به اسم جنس جمعی                      |
| ۸۷  | متصرف و غیرمتصرف                               |
| ۸۷  | مثنی                                           |
| ۸۷  | ساخت مثنی                                      |
| ۸۹  | جمع                                            |
| ۸۹  | جمع مذکر سالم                                  |
| ۹۰  | جمع مؤنث سالم                                  |
| ۹۲  | جمع مکسر                                       |
| ۹۳  | اسم جمع                                        |
| ۹۳  | اسم جنس جمعی                                   |
| ۹۴  | اسم منسوب                                      |
| ۹۴  | ساخت اسم منسوب                                 |
| ۹۷  | اسم مصغر                                       |
| ۹۷  | صیغه‌های مصغر                                  |
| ۹۸  | ساخت مصغر از اسم‌های گوناگون                   |
| ۱۰۰ | قواعد اعلال مخصوص به مصغر                      |
| ۱۰۱ | معرفه و نکره                                   |
| ۱۰۱ | ضمیر                                           |
| ۱۰۲ | اسم اشاره                                      |
| ۱۰۲ | اسم موصول                                      |
| ۱۰۳ | معرب و مبنی                                    |
| ۱۰۴ | اعراب اسم                                      |

|     |                                   |
|-----|-----------------------------------|
| ۱۰۴ | اعراب ظاهری                       |
| ۱۰۵ | اعراب تقدیری                      |
| ۱۰۶ | اعراب محلی                        |
| ۱۰۷ | مبتنی                             |
| ۱۰۷ | انواع بناء                        |
| ۱۰۷ | اقسام مبتنی                       |
| ۱۰۸ | اسم‌های افعال و اصوات             |
| ۱۰۹ | مرکب مزجی                         |
| ۱۰۹ | عدد عقود                          |
| ۱۱۰ | اعداد ترتیبی                      |
| ۱۱۲ | اسم منصرف و غیر منصرف             |
| ۱۱۳ | موجبات منع صرف (علمیت)            |
| ۱۱۳ | موجبات منع صرف (وصفیت)            |
| ۱۱۴ | بخش اول: صرف                      |
| ۱۱۴ | فصل سوم: حروف                     |
| ۱۱۴ | حروف                              |
| ۱۱۵ | حروف عامل و غیرعامل               |
| ۱۱۵ | حروف جر                           |
| ۱۱۹ | حروف قسم                          |
| ۱۱۹ | حروف عطف                          |
| ۱۲۱ | حروف استفهام                      |
| ۱۲۲ | حروف نفی                          |
| ۱۲۲ | حروف تنبیه و تحضیض                |
| ۱۲۳ | حروف شرط و تفصیل و مصدر           |
| ۱۲۴ | حروف تفسیر و مفاجاه و استقبال     |
| ۱۲۵ | حروف توقع و زائد و انواع «لام»    |
| ۱۲۸ | بخش دوم: نحو                      |
| ۱۲۸ | فصل اول: مرفوعات                  |
| ۱۲۸ | جمله فعلیه                        |
| ۱۲۸ | فاعل                              |
| ۱۲۸ | نائب فاعل                         |
| ۱۳۰ | جمله اسمیه                        |
| ۱۳۰ | مبتدا و خبر                       |
| ۱۳۱ | ضمیر فصل                          |
| ۱۳۲ | نواسخ                             |
| ۱۳۲ | افعال ناقصه                       |
| ۱۳۳ | حروف مشبیه بالفعل                 |
| ۱۳۴ | «لا» نفی جنس                      |
| ۱۳۵ | افعال مقاربه                      |
| ۱۳۶ | بخش دوم: نحو                      |
| ۱۳۶ | فصل دوم: منصوبات                  |
| ۱۳۶ | منصوبات                           |
| ۱۳۶ | مفعول به                          |
| ۱۳۷ | اغراء و تحذیر                     |
| ۱۳۷ | مفعول مطلق                        |
| ۱۳۹ | مفعول له (لأجله)                  |
| ۱۳۹ | مفعول فیه                         |
| ۱۴۰ | مفعول مفعه                        |
| ۱۴۱ | حال                               |
| ۱۴۲ | اقسام حال و ارتباط آن با صاحب حال |
| ۱۴۲ | مرتبه حال و صاحب حال و عامل حال   |
| ۱۴۴ | تمییز                             |
| ۱۴۴ | اقسام تمییز                       |
| ۱۴۴ | اعراب تمییز                       |
| ۱۴۵ | تمییز کم استفهامیه                |
| ۱۴۵ | تمییز کم خبریه                    |
| ۱۴۶ | أفعل تفضیل                        |
| ۱۴۷ | عمل أفعل تفضیل                    |

## مقدمه

نوشتن و دانستن هر علمی یک مهارت است و یادگیری آن مثل هر مهارت دیگر نیاز به تمرین و ممارست دارد اما تمرین وقتی مؤثر خواهد بود که مبتنی بر اصول و قواعد درست باشد. یادگیری در ساختار کتب آموزشی به زمینه‌سازی ذهنی و مفهومی نیاز دارد. و از آنجائی که کتاب‌های آموزشی در زمینه‌های درسی به عنوان یک رسانه مهم در جهان شناخته شده است تمام سعی و تلاش بر این بوده که کتاب مذکور به عنوان یک رسانه مهم بتواند دست‌نامه کارآموزی برای کسانی باشد که می‌خواهند علم صرف و نحو را به‌صورت سلیس و روان و موجز فرا بگیرند.

علم صرف و نحو زبان عربی فنی است که به وسیله آن، حالات کلمات زبان را به تنهایی و در ترکیب کلام می‌شناسد و مقصود از این دانش آن است که نویسنده و گوینده در گفتن سخن و ترکیب و تألیف آن از خطا مصون باشد.

این علم بر دو قسمت تقسیم می‌شود؛ اول قسمتی که در آن از قواعد و مقررات سخن گفته می‌شود و آن علم صرف است. دوم قسمتی که در آن از چگونگی ترکیبات گفتگو می‌شود و آن علم نحو است. کتاب حاضر در ۳ بخش اصلی و ۶ فصل تنظیم شده است. این ۳ بخش شامل صرف، نحو و موارد مهم و کلیدی در این زمینه می‌باشد. بخش صرف به ۳ فصل؛ فعل، اسم و حرف و بخش دوم به ۳ فصل، مرفوعات، منصوبات و توابع و بخش آخر به سایر موارد مهم در علم صرف و نحو از جمله اعداد، نکات کلیدی ترجمه، اسالیب جمله، یادآوری نکات مهم و تحلیل صرفی پرداخته است.

کتاب مذکور از چند جهت با نمونه‌های مشابه که تاکنون در زمینه صرف و نحو منتشر شده‌اند، تفاوت دارد. از جمله امتیازهای این کتاب علاوه بر توضیح مختصر در هر مبحث، نمودارهای قابل تفهیم جهت تسهیل در یادگیری همراه با جداول و مثال‌ها می‌باشد و از دیگر امتیازها، می‌توان به نثر ساده و روان آن اشاره کرد که علی‌رغم ارائه قواعد و قوانین خشک و سرسختانه صرف و نحو در این اثر، بیان به روش ساده و سهل و شفافیت، ایجاز و دقت به خوبی رعایت شده است و از مهم‌ترین ویژگی این کتاب قابلیت یادگیری مطالب با روش‌های خاص تلخیص و برجسته نمودن نکات اساسی و بهره‌برداری از منابع دست اول می‌باشد.

از سال ۱۳۸۴ که تدریس در دانشگاه را آغاز نمودم حتی قبل از آن در زمان دانشجویی خلأ مجموعه کاربردی از صرف و نحو را از مقطع دبیرستان تا مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حین فعالیت در امور آموزش احساس کردم که از همان سال‌ها در فکر گردآوری مجموعه‌ای بودم که بتواند این ضرورت و نیاز را پاسخ دهد که توفیق یار شد کتاب حاضر را نگاشته و امید که مورد پسند و برای اهل علم سودمند واقع شود.

این کتاب از طریق همکاری متعهدانه انتشارات پردازش با مدیریت جناب آقای حسین کفایشیان تألیف شده است من قصد دارم حس قدردانسی و حق‌شناسی خود را به مصداق من لم یشکر المخلوق و لم یشکر الخلق از افراد زیادی که نقش مؤثری داشته‌اند، ابراز کنم. قبل از هر چیزی به کمک دانشجویان خود اشاره کنم که باید بگویم کلاس درس برای من، یادآور نکات مهم و اساسی که دانش‌آموختگان به آن نیاز دارند، بود همچنین می‌خواهم قدردانی خود را از تمامی اساتید و اهل علم به خصوص اساتید دوران کارشناسی ارشد مرحوم دکتر حریرچی و مرحوم دکتر انوار و جناب دکتر شکیب و دکتر دیباجی و تمامی اساتید دوران دکتری جناب آقای دکتر صدقی، سرکار خانم دکتر فلاحتی و سرکار خانم دکتر مظفری و دیگر اساتید محترم و همچنین قدردانی خود را از تلاش‌های حروفچین و ویراستار محترم سرکار خانم زهرا آقاسی‌زاده شعریاف که زحمات بسیاری با توجه به تلخیص مباحث کتاب حاضر که مملو از نمودار و جدول جهت تسهیل در یادگیری متقبل شدند را اعلام می‌دارم و در پایان لازم می‌دانم از همسر من جناب آقای دکتر عباس هوشدار تهرانی که علی‌رغم مشغله فراوان کمک شایان توجه، به اینجانب نمودند و ایشان با حمایت‌های مادی و معنوی و تشویق‌های دلگرم‌کننده خود انگیزه مضاعفی را در من برای ادامه دادن مسیرم ایجاد نمودند. و همچنین جا دارد که از پسر عزیزم شهرداد که همواره با سرگرمی‌های کودکانه خود انرژی صد چندان را در من ایجاد کرده و می‌کند تقدیر و تشکر کنم.

امید است دوستداران زبان و ادبیات بتوانند از این خدمت ناقابل بهره شایان ببرند و استادان محترم اگر در کتاب مذکور اشتباهاتی ملاحظه می‌کنند از تذکر دریغ نفرمایند. توفیق همگان را در راه علم و خدمت به مردم از خداوند بزرگ مسألت دارم.

خودا یا چنان کس سرانجام کار

تو خوشنود باشی و ماستگار

لیلا حسینی

تابستان ۱۳۹۹